Téglás János

Séta Káp isten bölcsője körül

II. rész

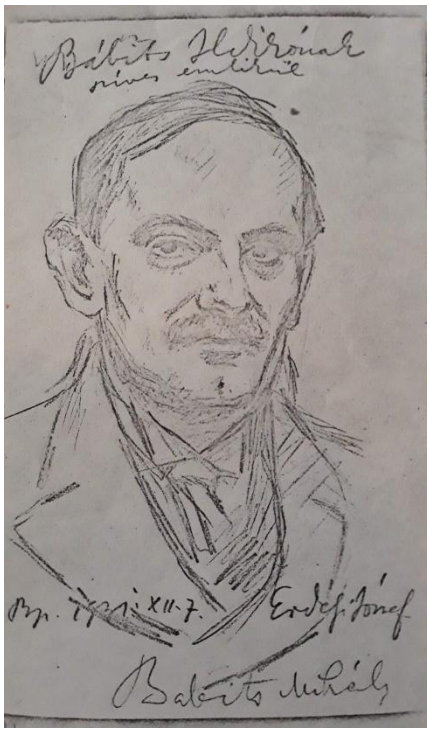
Néhány megjegyzés Babits és Erdélyi József kapcsolatáról

Babits és a 13 évvel fiatalabb Erdélyi József ismeretsége az első világháború végén kezdődött. 1918 januárjában a 22 éves tartalékos honvéd zászlós közel három éves oroszországi frontszolgálat után szabadságát tölti Budapesten. Ekkor egy füzetben – melynek fedelén a Poesies szó szerepelt – összegyűjti legjobbnak ítélt verseit, és elküldi Babits Mihálynak bírálatra. A kísérő levelében ezt írja: „Nagyon sajnálom, hogy személyesen nem nyújthatom át a zsengéket, de átallottam alkalmatlankodni s nem tudom, hogy fáradozásom nem lett volna-e hiábavaló. Ha érdemes ez a fűzet olyan magas bírálatra, aminőre szánni bátor voltam és ha életben maradok, úgyis kell majd találkoznunk." (BM lev. 1916-1918: 178–179.) A füzet sorsáról kevés adatunk van: Babits állítólag „nagyon földszagú"-nak tartotta verseit, érettebb munkákat várt tőle. (Fegyvertelen, 9., 38.) Később személyesen is felkereste őt (A harmadik fiú, 218.), de eredménytelenül: biztatta ugyan, hogy bemutatja majd a Nyugatban, erre azonban évekig nem került sor. Hosszú várakozás után, 1921 tavaszán végül Móricz Zsigmond Üllői úti otthonába kopogtatott be költeményeivel, a folyóirat főmunkatársának tetszett a szerző jó magyar nyelvezete, és megígérte, hogy öt versét közzéteszi a lapban „akár tetszik Babitsnak, akár nem". (Fegyvertelen, 38.) Az áprilisi szám már hozta is a költői indulását jelképező verseket. Nem sokkal később, 1922-ben megjelent első kötete, az Ibolyalevél Szabó Dezső nem túl udvarias ajánlásával.

1921-től Babits Mihály és Osvát Ernő volt – a távollevő főszerkesztő, Ignotus helyett – a Nyugat szerkesztője. Kezdetben az együttműködésük nem volt zavartalan, az idősebb, nagyobb szerkesztői tapasztalattal rendelkező Osvát minden fontos kérdésben magának tartotta fenn a döntés jogát, és – Sipos Lajos szerint – egy ideig „Feltűnő volt Babits háttérbe szorulása […], a versek közlésében sem volt szava". (BM lev. 1921–1923: 363–364.) Később megbékéltek, a költő pozíciói is megerősödtek, Erdélyi további munkáinak a közzétételét már ő segítette. 1934-ig 143 költeménye jelenik meg a folyóiratban, több mint Illyés

Gyulának (115), Török Sophie-nak (72), Kosztolányi Dezsőnek (65), Babits Mihálynak (62) vagy Szabó Lőrincnek (54). Nála csak Gellért Oszkár jegyzett több (165) verset. A következő években azonban már csak ritkán találkozunk műveivel a lapban: 1937-ben 2, 1938-ban 5 vers alatt szerepel a neve, 1935–36 és 1939–1941 között pedig nem jelenik meg írás tőle.

A tisztelet, barátság, hála és reménykedés jegyében több versét Babits Mihálynak ajánlotta: a Teremtve és teremve a Nyugat Babits-számában jelent meg (NY 1924. április 1. 516.), A fehér torony hat évvel később (NY 1930. szept. 16. 422.) látott napvilágot, ötvenedik születésnapján pedig a Szüret után (NY 1933. dec. 1. 533.) és a Köszöntő (NY 1933. dec. 16. 598.) című költeménnyel fejezte ki tiszteletét.

Tíz évig személyesen is sokszor találkoztak Budapesten és Esztergomban (aláírása az autogram-falon ma is látható), kávéházakban és irodalmi esteken. Különösen 1929-ben volt gyakori vendég a Reviczky utcai teadélutánokon. 1931 decemberében Farkas Zoltánék és Illyés Gyula társaságában a szilvesztert is együtt töltötték Németh Lászlóéknál. A közeli, baráti kapcsolatot jelzi az is, hogy 1931. december 7-én du., mikor több író – „Németh Laci, Juhász Géza, Illés Endréék, Erdélyi Jóska, Sárközi" (Török Sophie: 462.) – van az Attila utca 95–99.-ben, Erdélyi lerajzolja a házigazdát, és munkáját (OSZK Fond III/1851.) a három éves Ildikónak ajándékozza „szíves emlékül".

Babits Mihály mindig elismeréssel szólt Erdélyi tehetségéről, a sajtóban a fiatal lírikusokról megjelent nyilatkozataiban is elsők közt az ő nevét említette. „A költők közül Erdélyi József és Illyés Gyula a legtehetségesebb. Erdélyi kiforrottabb, készebb, viszont Illyésben több a tehetség és az ígéret." – ezt mondta Gál Istvánnak (Tolnamegyei Újság 1931. február 28.), a Színházi Életnek pedig azt, hogy a lírikusok között lehet „néhány nagy és komoly tehetséget látni: Erdélyi Józsefet és Illyés Gyulát." (Színházi Élet 1931. 25. sz. jún. 14–20.) Környei Elek kérdésére szintén hasonló választ ad a pozsonyi Carlton Szálló halljában: „Erdélyi Józsefet, Illyés Gyulát és Szabó Lőrincet" tartja az új magyar líra legerősebb tehetségének. (Híradó [Bratislava-Pozsony] 1932. október 14.)

Később azonban már másképpen látta sorrendet: az 1936. január 18-án tartott ünnepségen azt mondta: „Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a mai ifjabb írógenerációnak legjelesebbjeit alapítványunk segítette méltó érvényesülésükhöz, legkiválóbb lírikusai, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Erdélyi József az alapítvány régi évdíjasainak sorában szerepelnek…" (BAD III. 10.) Négy év múlva, egy Kalotai Gábornak adott interjúban (Keleti Újság 1940. március 31.) már csak Szabó Lőrinc és Illyés Gyula nevét említette meg, Erdélyi Józsefről nem beszélt.

Erdélyinek nem volt polgári foglalkozása, komolyabb jövedelemmel nem rendelkezett. A kétlakiság (felesége és gyermeke hosszú ideig Pilisszántón lakott, ő idejének legnagyobb részét Budapesten töltötte) és a könnyelmű életmód (éjszakai élet, kávéházak, olcsó hotelszobák) is növelte anyagi gondjait. Írásainak honoráriumából nem tudott megélni. A kiadók nehezen barátkoztak meg verseivel, csak a Táltos és az Athenaeum vállalta egy-egy kötetének a kiadását, de sem az Ibolyalevél (1922), sem a Világ végén (1924) nem hozott üzleti sikert. Nagyon bízott tehetségében, verseinek lelkes fogadtatásában, ezért a következő hat versfüzetét szerzői kiadásban jelentette meg, melyeket a pápai főiskola nyomdájában készítettek el. A magánkiadás pénzügyi fedezetét csak nehezen tudta előteremteni, kölcsönöket vett fel, felesége, Kiss Ilona óvónő összekuporgatott pénzét kérte el, szerkesztőségekben, hivatalos szerveknél kilincselt, könyvesboltokkal, könyvtárakkal tárgyalt, nem sok sikerrel. A kudarcok nem törték le, állandóan reménykedett, ezt egy feleségének 1932 szeptemberében írt levele is bizonyítja: „a tizenkét vers egy kis könyvben megjelenik és biztos vagyok egy óriási sikerben, csak a balatoni fürdőigazgatóságok megrendelnek legalább ezret, egyéb piacról nem is szólva." (Magányos csillag, 112.) Nagy önbizalmát tükrözik a Téli rapszódia című kötetének jelentőségéről papírra vett sorai is: „könyvem a magyar irodalomnak történeti eseménye: az elbeszélő költészet, az Arany János óta tetszhalott költői elbeszélés támad fel, újhodik meg benne…" (Fegyvertelen, 156.)

A könyvek terjesztése nem volt eredményes, hiába hirdette a Nyugat 1931 végén és 1932 elején a Kökényvirág és a Tarka toll füzetét, sem Pilisszántón, sem a Nyugat szerkesztőségében nem akadt elég vásárló. Tóth Aladár zeneesztéta baráti kezdeményezése is meghiúsult, az értékesítésre átvett 80 példánynak csak a felét tudta eladni, a másik felét maga fizette ki. 1932 novemberében a szerző is kiment az utcára, a Nemzeti Színház előtt így kínálta versújságjának példányait a járókelőknek: „Harminchat vers tíz fillérért". Az „uccai költőrikkancs" (Az Est, 1932. november 23.) keserű demonstrációnak szánt üzleti

vállalkozása azonban eredménytelen volt. Az 1935. júniusi könyvnapon szintén maga árulta köteteit az utcai könyvsátrak mellett, de most sem aratott nagy sikert. Könyvei nem fogytak el, így a pénzügyi haszon is elmaradt. Erdélyi kénytelen volt szembesülni a valósággal: „Azzal kecsegtettem magamat – írta önéletrajzi könyvében –, hogy egypengős versfüzetből sokat tudok eladni, sorozatot indítok, de ugyanúgy megcsalt a remény, mint az Utolsó Királysas kiadásakor." Néhány oldallal előbb keserűen még ezt is megállapította: „Többet ajándékoztam el, mint ahányat eladtam belőle." (Fegyvertelen 122., 110.) A kudarcokért, létbizonytalanságáért a zsidó lapkiadókat, szerkesztőket, könyvkereskedőket tette felelőssé. – Erdélyi tehetsége és anyagi helyzete miatt jogosan várhatta a Baumgarten Alapítvány segítségét, melyet alapítója a „szűkölködő magyar írók anyagi gondjainak az enyhítésére" hozott létre.

Babits Mihály nagyrabecsülését a Baumgarten Alapítvány irodalmi végrehajtójaként is éreztette. Az első, 1929-es díjkiosztás 10 díjazottja között Erdélyi volt a legfiatalabb lírikus, nála tizenhárom évvel volt idősebb Juhász Gyula, a másik kitüntetett. A tanácsadó testület ülésén Babits részletesen indokolta döntését: szerinte a líra a fiatalság igazi műfaja, a költők már ifjúkorban képesek egészen kiválót alkotni. „E szempontoktól vezéreltetve – olvasható a jegyzőkönyvben – ítélte oda az egyik díjat Erdélyi Józsefnek, aki kétségkívül a fiatalabb magyar lírikus-nemzedék legkialakultabb egyénisége, s aki a gyökeres magyar népi verselés feltámasztásával és megújításával, szinte azt mondhatni: rehabilitálásával máris olyan cselekedetet művelt, melynek jelentőségét az irodalomtörténet alig fogja tagadhatni. Az irodalmi kurátor úgy gondolja, hogy választása nem csupán egyéni vélemény érvényesítése, hanem azok véleményét is fedi, akik a fiatal magyar lírát kritikai figyelemmel kísérték, bármely oldalról vagy bármely irány szemszögéből." (BAD I. 439-440.) Döntését a korabeli recenziókkal is alátámasztja: Tóth Aladár, a Nyugat kritikusa azt írta róla már 1924-ben, hogy „örököse a nagy magyar szellem költői tradíciójának" (NY 1924. 21-22.sz. 623–629.), Németh László is hasonlóan vélekedett költői nagyságáról, Az utolsó királysas című kötetének 50 versét „a mi nemzedékünk legteljesebb lírai hajtásá"-nak nevezte, és azt állította, hogy a szerző „költői nyelve sokízű és mélyről jötten magyar." (Napkelet, 1928. 13–14. sz. 465–469.)

A fiatal költő megtiszteltetésnek érezte Babits kitüntető figyelmét és a díjat, mely anyagi gondjait csökkentette, valamint a családban is növelte a tekintélyét. Önéletrajzi kötetében ez olvasható: „Egy éven át

kapni havonta háromszázharminc pengőt, abból adósságot fizetni, felét az asszonynak adni, feléből meg Pesten nyomorogni: ezt jelentette nekem csak a díj, ezt is csak egy évig. De nagy elégtétel volt a feleségemnek ismerősei, rokonai felé, hogy mégis vagyok valaki, elismert költő, díjjal koszorúzott meg a Baumgarten-alapítvány." (Fegyvertelen, 114–115.) Örömét azonban csökkentette, hogy a 4000 pengő kifizetése nem egy összegben, hanem részletekben történt, érzése szerint ezzel tulajdonképpen „gondnokság alá helyezték a jutalmazott, kitüntetett írót, mint megbízhatatlan embert" (Fegyvertelen, 113.) – A Magyar Tudományos Akadémia kistermében rendezett ünnepség után részt vett a Basch Lóránt lakásán rendezett 22 fős banketten is.

Az első díjkiosztást vegyes kritikával fogadta a sajtó. A bíráló megjegyzésekből az egyik leggúnyosabb, legkeményebb, a költőt, de a Nyugatot is legjobban sértő cikk a Széphalom című folyóiratban (1929. 3–4. sz. 149.) jelent meg, melyet Zolnai Béla szegedi egyetemi tanár szerkesztett. A néhány soros közlemény elején a Baumgartenlaube szó szerepel, melyet Baumgarten Ferenc és a Gartenlaube [jelentése: kerti lugas] című német családi hetilap nevének összevonásából hoztak létre, és többen ironikusan ezen a néven emlegették a Nyugatot. Az Erdélyi által Zolnai Világlapjának nevezett folyóiratban ezek a lesújtó sorok olvashatók: „Erdélyi Józsefet, a Gartenlaube egyik első koszorúsát, végérvényesen tehetségtelen verstörlejtőjének [régi magyar szó: verskészítő, versszerző] tartjuk […] Az ilyen tehetségeknek nem buzdítás és gondtalan dolgozási lehetőség kell, hanem egy segédhivatali vagy postatiszti állás. Szomorú, hogy milyen csekély literátus műveltséggel és intellektualizmussal lehet valaki >>író<< Magyarországon."

1930-ra nem kapta meg a díjat. Úgy gondolta, az évdíj meghosszabbítás elmaradásának hátterében az áll, hogy „nem írtam Babitsról cikket, amire többször is felszólított Osvát, az csak azért volt, mert nem szoktam prózát írni, s nem kezdhettem mindjárt Babits-kritikával. Nem is akartam sérteni őszinte bírálattal Babits közismert túlságos érzékenységét, átadtam a jó alkalmat Illyés Gyulának. Babits nem mutatott neheztelést, de a díjat 1930-ban már nem kaptam meg, pedig mások kapták háromszor–négyszer is, megszakítás nélkül." (Fegyvertelen, 114-115.) Csalódásáról sértődötten egy lapban is nyilatkozott: „úgy bánt velem Babits, mintha egy cselédet felmondás nélkül az utcára lökött volna." (Fegyvertelen, 122.)

A havi 330 pengő elmaradása érzékenyen érintette, anyagi helyzete ismét kritikussá vált. Valószínűleg panaszkodott a másik kurátornak,

Basch Lóránt alapítványi ügyvivőnek, aki Babitsnak július 1-én írt levelében kijelentette: „nagyon szeretnék Erdélyin segíteni." (BAD II. 164.) Talán ennek a hírnek is köze lehetett ahhoz, hogy a fiatal költő 1930. szeptember 2-án az esztergomi hegyi lakban volt uzsonnán. (Török Sophie, 429.) A látogatás során Babits elárulta neki, hogy a következő évre ismét megkapja a díjat, ezt a döntését a tanácsadó testület 1930. december 10-i ülésén be is jelenti. (BAD II. 197.) A legsürgősebb gondjainak a megoldására a hónap végén még 400 P segélyt is kapott. Az 1931. január 18-i ünnepségen nem tudott megjelenni, beteg volt, középfülgyulladással előbb a Rókus, majd a János kórházban feküdt hosszabb-rövidebb ideig. Lábadozása idején a Szabó szállóban lakott feleségével, itt ünnepelték a kitüntetést. Gyógyulása után, március végén Pilisszántóra ment pihenni, majd május 8-án Párizsba utazott. A díj jóvoltából több mint három hónapot töltött ott barátjával, Terescsényi György költővel.

Az 1931-es díjazását is sértő hangon támadják. Ezúttal a kolozsvári Korunk februári számában Gergely Sándor író azon háborog, hogy a „Román zsellér fia", a szegény parasztgyerek „műprimitív népdalai mellé véres szájjal hirdeti a teóriát, hogy minden bajnak kútforrása az, hogy a szláv fajta ötezer évvel később szállt le a fáról a földre, és efölötti bosszújában most fel akarja gyújtani az európai civilizációt és a Baumgarten hagyaték ingatlanait. Igen, ezt a lelkes önzetlenséget, ezt a népből jött népgyűlöletet muszáj évente négyezer pengővel honorálni." (BAD II. 251-254.)

1932-ben kimaradt a díjazottak sorából, bár a tanácsadó testület két tagja (Rédey Tivadar és Schöpflin Aladár) évdíjhosszabbítást javasol számára. Az Alapítvány azonban ebben az évben is támogatja, február 1. és december 1. között havi 140 pengő segélyt (összesen 11x140=1540 P) juttatott neki.

1933-ban harmadszor is megkapta a díjat, melynek összege 3000 pengőre csökkent. Erről már 1932 szeptemberében az Attila utcában értesült a kurátortól, és feleségének azonnal be is számolt az örömhírről: „Ma voltam Babitséknál, elsején egyszerre 12 versem jön, jövőre Babits nekem ítéli a díjat mindenképpen. Ne beszéljen róla senkinek." (Magányos csillag, 112.) Majd bizakodva így folytatja: „…pénzem lesz elég" Az utolsó díját a Sas utcai Baumgarten-ház könyvtárában nem Babitstól vette át, ő fájdalmas ízületi betegsége miatt még mindig nem mozdulhatott ki otthonról. A díjazottakat Schöpflin Aladár köszöntötte, Babits beszédét olvasta fel, amelyben az irodalmi kurátor külön kiemeli az ifjabb lírai generációból Erdélyi József és Illyés Gyula személyét,

„akiknek teljesítménye már sokkal több, mint ígéret és reménység." (BAD II. 354.) Az ünnepély után kisebb társaság – Schöpflin Aladár, Basch Lóránt, Erdélyi József – (Török Sophie 506.) meglátogatta az Attila utcai lakásában lábadozó költőt.

Erdélyi a várt nagy erkölcsi és anyagi siker elmaradása miatt egyre elégedetlenebb, sok mindent igazságtalannak tart, és gyakran kicsinyeskedve vádaskodik, vagdalkozik. Támadja a Nyugatot, mert verseskötéteinek hirdetését, reklámozását indoklás nélkül abbahagyták, kritizálja a Babits által összeállított Uj anthológiát is, mert a benne olvasható verseinek száma nem érzékelteti kellőképpen költői jelentőségét. (A harminchárom költő 100 legszebb versét bemutató antológiában Erdélyi 11, Illyés 8 – ebből az egyik öt részből áll! – , Török Sophie 10, Szabó Lőrinc 8, Sárközi György pedig 7 verssel van jelen.) Külön sérelmezi, hogy Babits „Illyést, mint fiatalabb, később fellépett költőt fölém helyezte", s Török Sophie „ünneplése" és csupa prózában írt ál-verse sem nyerte meg tetszését. (Fegyvertelen, 147.) A Baumgarten-díjakkal kapcsolatban is rosszallását fejezte ki: úgy érezte, hogy neki legalább hat évig járt volna folyamatosan a segítség. Méltatlankodása azonban nem egészen indokolt: Erdélyi háromszor kapott díjat, ugyan úgy, mint öt társa (Elek Artúr, Gellért Oszkár, Juhász Gyula, Nagy Lajos és Tamási Áron), és Babits életében csak ketten (Illyés Gyula és Tersánszky Józsi Jenő) részesültek négyszer az Alapítvány elismerésében. (Erdélyi 1929–1938 között a díjakkal és segélyekkel együtt összesen 13 340 pengőt kapott az Alapítványtól.)

Az elégedetlenség kenyértörésre vezetett, Erdélyi József – közel egy évtizeddel később írt önéletrajza szerint – 1933 decemberében a Parlament kávéházban heves szóváltásba, összetűzésbe keveredett Babitscsal. (Török Sophie naptáraiban nincs nyoma ennek a találkozásnak. Babits már régóta szívbetegségben szenved, alig mozdul ki egyedül a lakásból: feleségével csak az Operaházban és a Zeneakadémián volt, 25-én templomba ment, 27-én pedig fogat húzatott. A feljegyzések kávéházat nem említenek. – A következő évi naptár viszont azt jelzi, hogy az év utolsó hónapjában gyakran járt a városban: volt operában, moziban, irodalmi társaságok összejövetelein, 21-én pedig kávéházban.)

A kávéházban a fent említett vélt vagy valós sérelmek felsorolása után ingerült hangon tett szemrehányást, majd önéletrajza szerint így fakadt ki: „Én többet tettem nálad a magyar költészetért, s ha nem is vagyok a világ legnagyobb költője, nálad nagyobb vagyok, s ez fáj neked… Babits gorombán válaszolt. Visszautasítottam s otthagytam

azzal a gondolattal, hogy sikerült elszakítanom az utolsó cérnaszálat is. Találkoztunk még később, de a barátságot felújítani többé nem lehetett." (Fegyvertelen, 154-155.) – Költői jelentőségéről, rangjáról már korábban is vallott, versben. A Téli rapszódia… kötet kettőjük kapcsolatára utaló (és a Nyugatban nem publikált) Saul és Dávid című nyolcsorosát Babits is olvashatta:

„Saul király szerette Dávidot,
de irigy volt reá a lant miatt,
mely úgy zengett és ragyogott kezében,
mint a hajnal és mint a déli nap,
hogy elsápadt Saul felkent feje…
Kapta dárdáját, de Dávid kitért
a vas elől s a pusztába futott…
Egy koronába két fő sose fért."

1934–35-től tehát nagyon megváltozott Babits és Erdélyi József kapcsolata. Török Sophie naptáraiban 1934. május 26-án szerepel a neve utoljára a látogatók sorában. (Török Sophie, 525.) 1935-től már csak ritkán publikál a Nyugatban, 1939-től pedig végleg eltűnnek a versei a folyóiratból.

Az utolsó Baumgarten-díj után még reménykedik. Azt állítja, hogy Basch 1934-re (Fegyvertelen, 445.) 1000 P segélyt ígért neki, de erről nem kapott értesítést, s a kifizetőhelyen, a Hermes Bankban sem tudtak róla. Ezért február 18-i levelében szemrehányást tesz Babitsnak, hogy a „fiskális úr" bolonddá tette őt. (BAD II. 445.) Az év végén már szelídebb hangon részletezi a kurátornak kétségbeejtő helyzetét: az ígéret hatására „jöttem fel Pestre, ahol könnyebben tudok írni, szobát vettem ki, amit fizetni nem tudok, de amit valamiből csak kell fizetni." (BAD II. 473.) Már csak abban bízik, hogy Babits jóindulatából megkapja az 1000 P-t. (Ez esetben Basch Lóránt egyéni akciójáról lehet szó: ő kurátori tiszteletdíjának egy részét gyakran az írók segélyezésére fordította, erről azonban nem készítettek feljegyzést.)

Erdélyi azt is tudni véli – Hegedüs Lóránttól, a tanácsadó testület elnökétől hallotta –, hogy 1935-re megszavazták neki a díjat, de Hóman Bálint kultuszminiszter nem hagyta jóvá felterjesztését, mert már többször kapott díjat, helyette Aradi Szabó Istvánt javasolta. (Fegyvertelen, 181.) Ez utóbbi önéletrajzi feljegyzés az Alapítvány hiányos dokumentumai (az 1934-35-ös jegyzőkönyvek nem maradtak fenn) miatt nem igazolható, Hóman leirata sem ismert.

A Baumgarten Alapítvány hivatalos megbeszélésein már csak elvétve beszélnek róla: a tanácsadó testület nyolc tagja közül Elek Artúr 1937-re (BAD III.96.), Fenyő Miksa pedig 1938-ra (BAD III. 176.) javasol neki évdíjat, de kitüntetést többé már nem kap. Az Alapítvány 1938. augusztus 5-én még egyszer segélyt (400 P-t) utal ki neki. (BAD III. 307.) 1940. október–december hónapban Babits és Basch Lóránt négyszemközti beszélgetésén ismét felmerül a neve a díjazandók között (Beszélgetőfüzetek II.147.), a „néma" költő az egyik füzetben leírja, hogy „Erdélyi nagyon jó költő". (Beszélgetőfüzetek, II. 15.) Tudomásuk van azonban jobboldali szerepléséről is,(i.m. 42.) hallottak róla, hogy tagja a Nemzeti Front nevű kisebb fasiszta pártnak, sőt a munkatáborokkal is összefüggésbe hozzák a nevét. (i.m. 149.)

A sajtó néha hiányolja a költőt a díjazandók sorából. A Szabadság című lap azért tesz szemrehányást, mert nem segítik a „nyomorral küszködő Erdélyi Józsefet" (1936. január 29. = BAD 43.); Kellér Andor azt kifogásolja, hogy „Erdélyi József nem találtatott méltónak az alapítványi évdíjra", de a fiatal „Babits-rokon", Weöres Sándor megérdemelte (Csütörtök, 1936. január 30. = BAD III. 49.); Marconnay Tibor feltételezése szerint pedig az áll a díj elmaradásának hátterében, hogy Babits „nagyon haragszik Erdélyi Józsefre, úgynevezett vérvádas verse [Solymosi Eszter vére] miatt…" (Magyarország 1938. október 15. = BAD III. 300.)

Babits Mihály 1934.október elején a svájci Brissagóban cikket írt Erdélyi legújabb kis kötetéről, mely az év első felében jelent meg Pápán, magánkiadásban: a címe Téli rapszódia és Három mese. A költő sorain nem érződik, hogy a szerző – az 1942-ben kiadott önéletrajzi kötete szerint –, már közel egy éve elszakított köztük „minden cérnaszálat". Babits éppoly meleg, baráti, de tárgyilagos hangon ír róla, mint a Káp isten kapcsán kétszer is. A téli Pilist bemutató verseket szinte asszociálja az olasz hegyekkel, pedig ezek egy magyar költő művei, melyek – Babits szavaival – „a népi költő életét idézik, akit rég ismerek és szeretek." (Könyvről könyvre. Pilis. NY 1934. nov. 16.) Erdélyi úgy véli, hogy a cikkben felfedezhető kis elismerés csak azért volt, mert a Nyugat hozta először a Téli rapszódiát, és szerinte Babits csodálkozott azon, hogy „gyenge jambusaimmal egész modernhatású művet alkottam.", (Fegyvertelen, 156.) A füzet végén található három tündérmeséről említi Babits zárójelben, hogy ezeknek a sorai „elég pongyolán rímelve és jambizálva" olvashatók. De azt is hozzáteszi, hogy a három történetben a leghitelesebben jelen van „maga a költő, az örök gyermek, gyógyíthatatlan gyermekálmaival".

Erdélyi József költőtársával való ellentmondásos kapcsolatáról ezt írta: „Nem Babitson múlt egészen, hogy tartós barátságot kössünk, sem rajtam, ki csak örülhettem, hogy Babits szeret." (Fegyvertelen, 114–115.) Évtizedekkel később, 1968-ban, ezt a gondolatot egy kicsit részletesebben – az okokat is érintve – magyarázta egy interjúban: „könnyen hevülő ember voltam világéletemben, hamar kimondtam, amit gondoltam, s ez nehézzé tette a tartós barátkozást… Azokkal civakodtam a legtöbbet, akiket barátaimnak tekinthettem… Bár mindegyiket sokra tartottam, keserves csatákat is kellett velük vívnom." (Magányos csillag, 311–318.)

Babits halála után Illyés Gyula még egyszer összegyűjtötte a költő vonzáskörébe került írókat, de az emlékkönyv 75 szerzőjének névsorában nem szerepel Erdélyi József. A maga módján – személyes emlékek, érzelmek emlegetése nélkül – azonban ő is búcsúzni akar, a későn jött „elmaradt kézfogás" megjelenésére Illyés adott lehetőséget, szeptember 15-én kelt levelében ezt írja: „Nagyon örülnék, ha verseiddel a Magyar Csillagot megtisztelnéd." (Magányos csillag, 205.) Erdélyi legelőször a költő emlékének szentelt Rege a halálról című versét adja az új folyóirat első számának. (Magyar Csillag, 1941. okt. 1. 28–29.) A halál szó etimológiáját költői regévé alakított huszonhét strófás költemény már két héttel előbb olvasható volt, mint a Babits-emlékkönyv fejezetei:

> Mi a halál? – Régi kérdés,
> ami elől nincs kitérés.
> Beszéljünk hát a halálról,
> a halálnak mivoltáról!...

A következő évben viszont piacra került Erdélyinek a vers ajánlásának némileg ellentmondó tartalmú két önéletrajzi kötete, A harmadik fiú és a Fegyvertelen. Ezekben az elégedetlen, megbántott ember magyarázza költői pályájának alakulását. Egy interjúban írói szándékát is elárulja: „igazságot az ember magának vesz – más nem ad", de hozzáteszi azt is, hogy sorait „bosszú vagy harag nélkül" (Délibáb, 1942. június 27.) vetette papírra. Az igazságkeresés, igazságosztás során azonban akarva-akaratlanul sok embert, írótársat megsért. – Másfél évtizeddel később Erdélyi József újabb „Babits Mihály emlékének" szentelt versét (Fekete szűr, Kortárs, 1959. július, 46–48.) mutatja be, a „szegény öreg költő" a pusztán élő fekete szűrt viselő legény életét foglalja huszonöt strófába. Ennek a második kézfogási szándékot tükröző epikai műnek az ajánlása talán értelmezhető úgy, hogy ő is

egyetért Németh László Babitstól búcsúzó mondataival: „Azt csinálom, amit egy kéz egy másik kéz nélkül is megtehet. Tisztelgek előtte.”

A rövidítések jegyzéke

BAD	A Baumgarten Alapítvány. Dokumentumok I–V. szerk. Téglás János, Argumentum, Bp., 2003.
Beszélgetőfüzetek	Babits Mihály Beszélgetőfüzetei I–II. szerk. Belia György, Szépirodalmi, Bp., 1980
BM lev. 1916-1918	Babits Mihály levelezése 1916–1918, s.a.r. Majoros Györgyi, Tompa Zsófia, Tóth Máté, Argumentum, Bp., 2011.
BM lev. 1921-1923	Babits Mihály levelezése 1921–1923, s.a.r. Szőke Mária, Argumentum, Bp., 2014.
A harmadik fiu	Erdélyi József, A harmadik fiú, Turul kiadás, Bp., 1942.,
Délibáb	Ami „elfér a törpék hóna alatt” Beszélgetés Erdélyi Józseffel, Délibáb, 1942. június 27.
Fegyvertelen	Erdélyi József, Fegyvertelen, Önéletrajz, Turul kiadás, Bp., 1942.,
Magányos csillag	Erdélyi József Magányos csillag, szerk. Medvigy Endre, Magyar Napló, Bp., 2006.
NY	Nyugat
Török Sophie	Török Sophie naptárai 1921–1941, szerk. Papp Zoltán János, Argumentum, + Bp., 2010.